

INTRODUCCIÓ

FRANCESC FÀBREGUES I ORIOL FARRÉS

Coordinadors de l'Anuari Internacional CIDOB

Una de les conseqüències naturals de la profunda interconnexió i internacionalització de les dinàmiques polítiques, econòmiques i socials arreu del món ha estat l'extrema complexitat i imbricació d'allò que és local amb allò que és global i d'allò que és individual amb allò que és col·lectiu. A més, 2024 ha estat especialment violent, l'any amb més conflictes actius des del final de la II Guerra Mundial. De Gaza a Ucraïna, passant per Sudan, Iemen o Etiòpia, hem vist conviure moderns artefactes i estratègies (en forma de guerres comercials, ciberatacs, sabotatges o desinformació) amb els desplegaments tradicionals de tropes sobre el terreny, les anomenades *guerres cinètiques*. Per la seva naturalesa híbrida, són també conflictes armats sense principi ni final clars, disputes que es cronifiquen i que ens recorden la fragilitat de la pau en molts indrets del planeta.

Com ja apuntava el document de tendències publicat pel CIDOB a principis d'any, *El món el 2024: deu temes que marcaran l'agenda internacional*, 2024 era efectivament un any «d'armes», però també «d'urnes», amb més de la meitat de la població mundial exercint el seu dret a vot: eleccions al Parlament Europeu, però també a l'Índia, Taiwan, França, el Regne Unit, Rússia, Indonèsia, Mèxic i, tal vegada les més influents de totes, les presidencials dels EUA el novembre. Més de 70 països –dels quals només 18 són considerats democràcies plenes– estaven cridats a renovar els seus parlaments o governs.

Aquesta allau electoral és significativa no només pel volum de població convocada a les urnes, sinó també pel moment en què es produeix. L'any passat ja vam dedicar bona part de la nostra atenció a la crisi de la democràcia, una crisi més de les que semblen solapar-se, fet que en multiplica els efectes i que provoca una sensació d'inacció i de desempament.

En el darrer informe sobre desenvolupament humà 2023-2024, titulat *Sortir de l'estancament: reimaginar la cooperació en un món*

polaritzat, el PNUD afirma que estem encallats: tot i que coneixem molts dels problemes que ens esperen, les grans potències internacionals es mostren miops i més propenses a la rivalitat i l'aïllament.

Per això, molts actors estatals i no estatals que se senten abandonats o infrarrepresentats exploren qualsevol opció al seu abast per a augmentar la seva influència internacional i defensar els seus interessos amb l'objectiu de mitigar els reptes socials i polítics urgents als que es veuen exposats. Així doncs, podem afirmar que els fils de la urgència, la polarització i l'auge de les perifèries, amb matisos, recorren els tres temes escollits per a l'*Anuari* d'enguany. Ho veiem en el primer, la puixança de l'anomenat Sud Global, en el qual s'analitzen les prioritats d'aquest bloc heterogeni de països, en altres temps perifèrics i cada cop més influents i determinats. En segon lloc, i relacionat amb l'any electoral, s'exposa la creixent presència de la dreta radical en nombrosos parlaments nacionals, que, en un context d'incertesa davant el futur, ofereix respostes simples a desafiaments complexos, amb un fort component identitari i excloent. I, finalment, s'aborda l'era de la inseguretat, que es manifesta ara que disposem de més tecnologies, coneixements i capacitats que cap altra societat humana anterior i, paradoxalment, augmenta exponencialment el nombre de persones que manifesten sentir alts nivells de tristesa, estrès i preocupació pel futur. Estem, doncs, davant corrents de fons, avivats pels esdeveniments recents, però que mereixen un estudi reposat i profund.

El Sud Global en l'ordre internacional

L'ordre internacional es troba en un període de transició en el que les dues potències del moment, els Estats Units i la Xina, protagonitzen una rivalitat creixent que la resta del món observa amb inquietud. En aquest escenari de crisis contínues i alarmants, com

el canvi climàtic o la revolució tecnològica, que requeririen més cooperació i solidaritat, emergeixen nous actors que reclamen tenir veu pròpia i un nou model de governança global, que estigui més en consonància amb els seus valors i principis i que encari els temes que els són urgents. S'hi afegeix el seu malestar davant d'un sistema internacional que perceben com a desigual i que està marcat pels dobles estàndards i l'excepcionalisme de les grans potències —fins fa poc, països del Nord i occidentals—, que els relega a la perifèria del sistema i que serveix d'estímul a la formació d'una coalició informal d'estats i interessos —el Sud Global—, que, sense despeses associades de pertinença —de moment—, ofereix els guanys potencials d'associar-se a un col·lectiu més gran. Tanmateix, aquesta mateixa laxitud és la que genera dubtes sobre l'abast real del Sud Global com a concepte, i que fa que alguns dels seus promotors, com la Xina o l'Índia, aspirin a liderar-lo i modelar-lo en una institució.

El primer article que obre aquest apartat va a càrrec de **Shivshankar Menon**, investigador distingit del Centre for Social and Economic Progress (CSEP) i antic assessor de Seguretat Nacional indi, que reivindica el paper del Sud Global dins del sistema multilateral, amenaçat per la rivalitat entre les grans potències. Segons el seu punt de vista, aquesta denominació fa referència a un grup heterogeni i desigual de països, la vinculació dels quals és més aviat difusa i conjuntural. No obstant això, considera que el Sud Global pot articular-se de manera efectiva per influir en l'escenari internacional —especialment en qüestions econòmiques i diplomàtiques—, motiu pel qual considera que ens endinsem en una «era de coalicions ad hoc sobre temes específics, d'acords plurilaterals i de coalicions de compensació», dins d'un sistema multilateral cada cop més disfuncional.

La seguretat és una de les principals preocupacions del Sud Global i hi dedica la seva anàlisi **Rita Abrahamsen**, professora

de Ciències Polítiques de la Universitat d'Ottawa. Abrahamsen aborda diverses crisis humanitàries que tenen lloc avui al Sud Global com a escenari, però també el seu paper actiu en les missions de pau i seguretat internacionals (23 dels 25 països que més tropes aporten a les missions de pau de l'ONU actualment —el 80%— són integrants del Sud Global). Tanmateix, l'acadèmica canadenca incideix en la idea que no s'ha de pensar en el Sud Global com un actor cohesionat i unitari de seguretat, ja que, històricament, ha estat sempre un conglomerat d'actors amb interessos divergents, quan no enfrontats.

Una altra pregunta cada cop més pertinent és qui lidera aquest Sud Global emergent, i fins i tot si necessita un lideratge per ser efectiu. **Yun Sun**, experta de l'Stimson Center, i **Happymon Jacob**, de la Universitat Jawaharlal Nehru, ens ofereixen dues visions divergents des de les perspectives de la Xina i de l'Índia, dues de les potències que aspiren a liderar aquest moviment. Per a Yun Sun, si bé és cert que la pertinença actual de la Xina al Sud Global és «tan qüestionable com la seva condició de país en desenvolupament», Pequín està convençut del seu legítim lideratge del Sud Global. També percep en les autoritats xineses la convicció que l'Índia està lluny de qüestionar aquest lideratge, i que la prioritat hauria de ser avançar en la institucionalització del Sud Global. La mirada a la relació entre la Xina i el Sud Global es completa amb un *Apunt* d'**Inés Arco**, investigadora del CIDOB, que situa la naturalesa històrica d'aquest vincle i exposa com s'ha transformat la narrativa sobre el Sud en el marc de la política exterior xinesa, amb el rerefons de les guerres de Gaza i Ucraïna.

Per la seva banda, i des de la perspectiva índia, Happymon Jacob aborda el vincle de Delhi amb els països del Sud Global, i en relació amb un sistema internacional que l'Índia, des de la seva independència, percep com a profundament desigual. L'article de Jacob ens

permet transitar per l'evolució de la política exterior de l'Índia en aquesta matèria: d'una actitud confrontativa i ideològica a una altra de molt més pragmàtica i acomodaticia, més partidària de la transformació que de la substitució de l'ordre actual.

En sengles *apunts*, **Aude Darnal** i **Jakie Cilliers** reflexionen sobre la prosperitat econòmica i el desenvolupament del Sud. En el primer, Darnal reivindica un paper més actiu de la UE per donar suport als països del Sud Global en la negociació de reformes del sistema internacional, mentre que Cilliers se centra en el poder dels BRICS, el braç econòmic del Sud Global, i la seva recent ampliació amb cinc nous estats membres que antecedeixen els més de quaranta països que també ja han demanat ser-ne membres. El debat sobre el Sud Global ressona a l'Amèrica Llatina. **Anna Ayuso**, investigadora del CIDOB, reflexiona sobre la visió llatinoamericana del Sud Global i com, mitjançant aquesta plataforma, els països d'aquest continent busquen aliats per plantejar reivindicacions històriques i iniciatives per desenvolupar un ordre internacional diferent. En altres casos, la pertinença o no a aquest Sud Global és molt més controvertida; per exemple, són els petroestats del Golf membres del Sud Global? Per a **Luciano Zaccara**, de la Universitat de Qatar, la pertinença dels països del Consell de Cooperació del Golf (CCG) al Sud Global és, com a mínim, discutible, ja que, més enllà del discurs, la prioritat de les elits àrabs de la zona no és altra que «la supervivència dels règims polítics i de la seva família reial».

Per a **Agustí Fernández de Losada** i **Marta Galceran**, del Programa Ciutats Globals del CIDOB, les xarxes globals de ciutats representen un altre exemple del rol més assertiu del Sud Global, que establint noves geometries busca revertir la infrarepresentació política dins del municipalisme internacional. Un altre punt important de l'agenda del Sud és la lluita contra el canvi climàtic, a la qual **Didac Amat**, expert en

Dret Internacional Climàtic a la Universitat Pompeu Fabra, dedica el seu *Apunt*. Amat explica que el Sud té el repte d'aconseguir la cohesió necessària per prendre mesures, tot i la divisió que puguin generar les mateixes mesures. La UE pot tenir un paper en aquest sentit, com ens recorda **Samuele Abrami**, un dels guanyadors de la cinquena Convocatòria per a Joves Autors, que reclama un compromís més gran de la UE amb el Sud Global i reivindica el seu paper més constructiu, inclusiu i equitatiu, sense renunciar als valors i als principis que la vertebrin.

Finalment, el capítol es tanca amb una conversa entre **Pol Morillas**, director del CIDOB, i l'ambaixador **Christoph Heusgen**, president de la Conferència de Seguretat de Múnic (MSC), sobre els desafiaments actuals per a l'ordre internacional multilateral, basat en regles, i el paper que està cridat a ocupar-hi el Sud Global. Heusgen expressa les seves reserves davant la noció de Sud Global, que entén que pot ocultar importants matisos i diferències entre països que són determinants. No obstant això, opina que aquest fet no li resta capacitat d'arribar a acords i d'influir sobre la presa de decisions, motiu pel qual Occident ha d'escoltar més i millor els problemes reals dels països del Sud i la UE ha de treballar perquè aquests problemes s'incorporin a l'agenda global.

L'auge de la nova dreta internacional

Com hem esmentat a l'inici d'aquesta introducció, 2024 ha estat un any d'eleccions clau, com les del Parlament Europeu, al juny, i les presidencials de novembre als Estats Units, marcades per la polarització política. Un dels combustibles d'aquesta polarització creixent ha estat la normalització de la dreta radical i extrema a Europa, però també en moltes altres regions del món. Amb un discurs polític xenòfob, autoritari i euroescèptic, els partits d'extrema dreta s'han consolidat en els parlaments nacionals europeus i han aconse-

guit el 25% dels escons a l'Eurocambra. Tendències similars s'han produït recentment a l'Amèrica Llatina, a Àsia o als EUA. A quins factors obeeix aquesta tornada de la dreta radical? Podem parlar d'una onada coordinada d'extremes dretes al món? Fins a quin punt està en perill la democràcia? **Roberto Foa**, codirector del Cambridge Centre for the Future of Democracy, centra el seu article en les diferències i les similituds que existeixen entre els partits i els lideratges principals de la dreta radical, que divideix en quatre grans famílies o corrents: ultraconservadors, populistes nativistes, autoritaris nacionalistes i llibertaris. I en aquesta tipologia, diferencia els més pragmàtics dels que suposen realment un perill per a la democràcia. Per la seva banda, **Cristóbal Rovira**, de la Pontifícia Universitat Catòlica de Xile, posa el focus en el vincle de la dreta radical amb la dreta convencional, les característiques del qual repercuteixen en la salut democràtica. Rovira analitza, a més, la simpatia dels votants en diferents països cap als partits i les diferents famílies de partits: socialdemocràcia i dreta convencional. Conclou que, tot i les aparences, la dreta radical és la que més rebuig desperta entre els electors, fet que limita el seu recorregut, al contrari del que succeeix amb la socialdemocràcia. Per la seva banda, **Gilles Ivaldi**, investigador del CNRS i Sciences Po, analitza l'auge de l'extrema dreta en el marc europeu i l'impacte que té en àmbits com les migracions, el canvi climàtic, la transició energètica o el compromís defensiu amb Ucraïna. Ampliant el focus cap a Europa, **Carne Colomina**, investigadora del CIDOB, reflexiona sobre els resultats de les eleccions europees, que dibuixen una Eurocambra més imprevisible i menys capaç de teixir consensos.

Una part important d'aquest capítol es dedica a comprendre millor les causes d'aquest fenomen. Una d'aquestes és la fractura món urbà-món rural, que **Sarah De Lange** i **Twan Huijismans**, de la Uni-

versitat d'Amsterdam, associen a la sensació d'abandonament, que les autores matisen que no és exclusiva del món rural. Per la seva banda, **Dominik Hammer** i **Paula Matlach**, de l'Institute for Strategic Dialogue (ISD), aborden l'ús intensiu de les xarxes socials per part de la dreta radical i extrema, que té un filó en la difusió de desinformació i de teories conspiratives. Aquests productes informatius, que penetren especialment entre els homes joves blancs, són el focus de l'anàlisi de **Pamela Nilan**, de la Universitat de Newcastle. **Mar Grier** i **Martín Couto**, de la Universitat Autònoma de Barcelona, centren el seu text en el component religiós subjacent en molts d'aquests moviments, que fan seva la defensa militant de la família tradicional i del discurs provida i que, a més, els articula internacionalment. Sobre aquesta qüestió, **Jan-Werner Müller** es mostra cauta i no descarta la «internacional nacionalista», tot i que les diferències que divideixen els populistes d'extrema dreta no només a Europa, sinó també en altres països, la fan especialment difícil.

Dues anàlisis tracten la importància de l'«ecosistema polític» en la normalització de la dreta radical i extrema. La primera l'elabora **Caroline de Gruyter**, columnista de *Foreign Policy* i *EUobserver*, que relata l'experiència de la CSU bàvara a Alemanya, partit que va voler competir amb la dreta radical i gairebé va escalabrar-se en l'intent. L'altra la duu a terme l'investigador del CIDOB **Héctor Sánchez Margalef**, que reflexiona sobre el paper de la socialdemocràcia als països de la UE i exposa algunes propostes per rearmar-la ideològicament.

La qüestió de la immigració és un dels elements clau en aquest capítol, al qual dedica el seu *Apunt* **Francesco Pasetti**, investigador del CIDOB. Per a aquest autor, el projecte de l'«Europa-fortalesa» s'edifica cada cop més a costa dels drets i la vida dels migrants. També hi incideix **Cas Mudde**, de la Universitat de Geòrgia (EUA), que subrat-

lla que «a Europa Occidental la immigració ha estat, i continua sent, el nucli essencial del discurs d'extrema dreta». En conversa amb **Blanca Garcés**, investigadora del CIDOB, Mudde afirma que l'actual buit ideològic és un camp de cultiu per a l'extrema dreta, que, a través de missatges simples, clars i familiars, fa que els ciutadans se sentin empoderats de nou, com succeeix amb Trump als EUA o amb la dreta radical a Europa. Una Europa que, en funció del resultat de les eleccions estatunidenques –que Mudde qualifica de les més importants per al continent–, tindrà més o menys temps per adaptar-se a una nova realitat: la d'uns EUA més renuents a proporcionar seguretat als seus aliats.

L'era de la inseguretat

Les diverses i consecutives crisis globals contemporànies –econòmiques, de salut global (COVID-19), vinculades a conflictes o la crisi climàtica, entre d'altres– han impactat en la nostra societat de manera aclaparadora i han disparat la incertesa sobre el present i, en especial, sobre el futur. No és, per tant, estrany que molts observin el passat com un espai confortable sobre el qual recrear les seves ànsies i aspiracions. El món es divideix cada cop més entre els que creuen que demà viuran millor que avui i els que temen el contrari. No obstant això, com ens recorden diversos autors d'aquest apartat, el futur no està escrit i depèn de les nostres accions presents.

Per comprendre millor aquesta «era de la inseguretat», el capítol s'obre amb una reflexió a càrrec d'**Astra Taylor**, activista i cineasta canadenca i una de les principals promotores del concepte, a través del seu llibre homònim. Taylor emfatitza que aquesta inseguretat que experimenten cada vegada més sectors de la societat (no només els més pobres, sinó també els privilegiats) no és un producte no desitjat del sistema econòmic, sinó que és, precisament, una de les claus

del seu funcionament. En el llarg procés d'apropiació d'allò que és comú hi ha actors que es beneficien d'aquesta inseguretat i que la cultiven. També **Clara Mattei** i **Lauren Johnston**, de la New School for Social Research de Nova York, incideixen en la importància del model econòmic capitalista en aquesta percepció creixent d'inseguretat, que les autores vinculen a les polítiques d'austeritat i la ideologia que la sustenta.

Des de la disciplina de les relacions internacionals, **Ellen Laipson**, presidenta emèrita de l'Stimson Center, analitza la inseguretat creixent, que ella vincula a la capacitat dels EUA de seguir liderant l'ordre internacional actual. La seva conclusió és que, com a mínim a curt termini, el *poder dur* de Washington no té comparació i gaudeix de bona salut quant a l'anomenat *poder tou*. No obstant això, l'autora testimonia el repliegament creixent dels EUA a l'escenari global, que es concentra cada cop més a la Xina i l'Indopacífic, estratègia que comparteixen tant el Partit Demòcrata com el Partit Republicà i que, en el cas d'una reelecció de Trump, tindria repercussions immediates. A l'estela d'aquesta interpretació més tradicional de la seguretat, publiquem un *Apunt* elaborat per **Antoni Segura**, president del CIDOB, que, entre altres qüestions, aborda el conflicte entre Israel i Hamàs a Gaza. Segura conclou que aquest conflicte posa de manifest «la crisi de governança global o, el que és el mateix, la incapacitat de l'ONU per acabar un conflicte asimètric o fer-hi de medidora». Una guerra sense treva que alimenta la visió d'un ordre lliberal en crisi que, a més, perpetua una doble vara de mesurar segons les circumstàncies i els actors implicats. Amb una perspectiva geo-econòmica i amb èmfasi a Europa, **Víctor Burguete**, investigador sènior del CIDOB, afirma que la seguretat econòmica de la UE passa per crear un veritable mercat únic que li permeti competir de tu a tu amb els Estats Units i la Xina, aplanant el camí cap

a la seva autonomia energètica i de defensa. Burguete recorda que la UE fou dissenyada sota un model globalista multilateral, i no per a un entorn geopolític com l'actual.

Dediquem també una anàlisi a la inseguretat que generen la revolució de les tecnologies i la digitalització de la societat. **Steven Feldstein** i **Fiona Brauer**, del Carnegie Endowment for International Peace, exposen que cada cop són més els governs que utilitzen eines digitals per controlar i reprimir la ciutadania, imitant pràctiques pròpies dels règims autoritaris. Per la seva banda, **Karina Gibert**, catedràtica i directora del Centre de Recerca en Ciència Intel·ligent de Dades i Intel·ligència Artificial de la Universitat Politècnica de Catalunya (IDEAI-UPC), aborda el desafiament que suposa la implantació de la Intel·ligència Artificial, tant en termes de regulació com de desenvolupament i de possibles impactes nocius.

Un factor diferencial i possiblement la millor defensa comuna davant la inseguretat econòmica és l'Estat del benestar, la gran conquesta social del segle xx, que per a l'emprenedora social **Hilary Cottam** necessita una reforma urgent amb vista a preservar-lo i que continuï sent efectiu i estant en consonància amb una societat que és molt diferent de la que el va veure néixer. Una altra de les prioritats en l'agenda de lluita contra la inseguretat és l'habitatge. **Lorenzo Vidal**, investigador del Grup d'Estudis Crítics Urbans (GECU), afirma en el seu article que l'habitatge ha esdevingut, sobretot a les ciutats, una mercaderia, mitjançant un procés que n'expulsa els residents i hi atrau les finances.

En aquest sentit, adquireix cada cop més protagonisme la noció de la resiliència urbana, qüestió que aborda **Ricardo Martinez**, investigador sènior del Programa Ciutats Globals del CIDOB, que, de la mateixa manera que altres autors d'aquesta edició, posa el focus en la solidaritat i les polítiques públiques ambicioses per fer front a les inseguretats actuals. Sense deixar l'àmbit urbà,

però en un marc metropolità, **Ramon Torra**, gerent de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), reivindica les visions àmplies, inclusives i innovadores de les polítiques de seguretat i convivència, així com la proximitat amb la ciutadania en la seva gestió.

Dos *apunts* de joves autors guanyadors de la nostra convocatòria per a menors de trenta anys completen la secció. En primer lloc, **Waldo Swart**, estudiant de Relacions Internacionals a la UAB, ens ofereix una interessant reflexió sobre l'oportunitat que representa aquesta era de la inseguretat per abordar un canvi social i assenyala la urgència de comprometre's amb el present per afrontar la incertesa del futur. En l'altre, **Andrea Paganini**, analista en pràctiques del Centre Comú d'Investigació, de la Comissió Europea, detalla com les crisis consecutives han impactat sobre la pobresa i la consecució dels ODS de Nacions Unides.

El capítol es tanca amb una conversa entre **Marina Garcés**, filòsofa i activista, i **Pol Bargaés**, investigador del CIDOB, que analitza de manera àmplia les causes i les conseqüències d'aquesta era de la inseguretat en la qual ens trobem. Garcés relata el desànim provocat per les *promeses* incomplertes i la necessitat de recuperar la promesa entre iguals, la paraula —entesa com la manera d'estar en el món els uns amb els altres— que vincula i compromet. També el valor de la crítica, fins i tot quan no es disposi de solucions, i de la rellevància de l'educació, entesa com una tasca conjunta de la societat, com una qüestió col·lectiva.

Cap d'aquestes matèries no és senzilla, de manera que tampoc no ho poden ser les respostes al nostre abast. Com és habitual, aquesta nova edició de l'*Anuari CIDOB* ofereix claus per a l'anàlisi de l'agenda global i les relacions internacionals, en les seves dimensions política, econòmica i social, amb el ferm compromís de continuar reflexionant sobre la complexitat d'un món accelerat i en evolució constant.

